

MUSEOVIRASTO
Rakennushistorian osasto

SIPOON VANHA KIRKKO KESÄKUUSSA 1992
Markus Hiekkänen

Tein seurakunnan kutsusta käynnin Sipoon vanhalle kirkolle 3.6.1992 keskustellakseni talouspäällikkö Pirjo-Riitta Pitkäsen ja suntio Erik Sundbergin kanssa kirkon länsipuolen salaojalla ratkaistaviksi aiotuista vesiongelmista, kirkkomaan kasvustosta ja esineistön korjauksesta. Samalla matkalla tein peitepiirroksiset asehuoneen ullakon konteissa olevista kaiveruksista (ks. Finskt Museum 1990). Keskustelin myös kirkon kuluvan kesän korjaustöistä Förströmin palveluksessa olevan Kalevi Virkin ja hänen apumiehensä kanssa. Edelleen kävin tarkastamassa Martin kylän Palisbackassa eräitä paneleita, jotka on kerrottu aikanaan hankitun Sipoon vanhasta kirkosta.

Salaoja

Viime vuonna tuli kirkkoa koskevien korjausasioiden joukossa esille sen länsiosan kosteusongelmat: koska maanpinta on korkeammalla kuin runkokuoneen nupukiveys, valuu sulamis- ja sadevesi aika ajoin länsiportaalista sisään (ks. kertomukseni 25.9.1991 RHO arkisto). Sitä imeytyy myös seiniin. Tämän johdosta laati Restauraointiteknikka Oy seurakunnan toimeksiannosta suunnitelman, jonka mukaan kirkon länsiseinän ulkopuolelle kaivetaan eteläpohjoissuuntainen salaoja. Sen molemmat päät johdetaan kirkkomaan pohjois- ja eteläaidan ulkopuolelle. Tästä pääojasta johtaisi myös itä-länsisuuntainen sivuoja asehuoneen ohitse kirkkomaan kaakkoisosaan kaivettavaan kuoppaan kivipesineen (suunnitelmapiirustus päiv. 13.5.1991).

Seurakunnassa oli suunnitelman rahallisen puolen suhteen ollut erilaisia mielipiteitä. Näistä emme kuitenkaan keskustelleet, vaan Sundberg esitti muutamia teknisiä korjausehdotuksia suunnitelmaan. Hänen mukaansa kirkon länsipuolen salaojaa on tarpeetonta ulottaa kirkkoaidan läpi pohjoisessa ja etelässä. Parempi vaihtoehto on jättää sen pohjoispää Karjalaisten muistomerkin luo ja eteläpää sille kohdalle, missä kyseisen suunnitelman mukaan alkaa itä-länsisuuntainen sivuoja. Tämä sivuoja tulisi sitten jatkaa siten, että se kaakkoon kaartuen johtaisi veden kirkkomaan aidan kaakkoisosassa olevan aukon läpi. Siten pintavedet ohjattaisiin vain yhteen suuntaan.

Mielestäni suunnitelmaan ehdotetut muutokset vaikuttivat perustelluilta ja sovimme Pitkäsen kanssa, että sitä muutettaisiin näiltä osin. Lisäksi sovimme uutena asiana, että runkokuoneen pohjoispuolella oleva kostea ja aika ajoin liejuinen alue luoteiskulman ja sakariston vä-

lissä kuivattaisiin salaojalla. Tämä tulee alkamaan luoteiskulman luota ensin kohti sakaristoa ja kääntyen sen lähellä kohti kirkkomaan aidan pohjoisaukkoa. Kirkon seinien vieressä oleva salaoja on tehty vuonna 1965 eikä enää vedä. Parhaassa tapauksessa salaojat voidaan tehdä ensi syys-lokakuussa.

Kirkkomaan pensaat ja puut

Keskustelimme myös kirkkomaan puista ja pensaista. Keväällä 1989 kirkon vierestä sen kaakkois- ja pohjoispuolelta katkaistiin pensaat lähes maata myöten, mutta nyt ne ovat taas kasvaneet jopa kolmimetrisiksi. Lisäksi kaakkoiskontreforin luota katkaistu pihlaja versoo voimakkaasti. Ehdotin poistettavaksi juurineen suurimman osan eteläpuolen syreeneistä sekä kyseisen pihlajan. Runkohuoneen pohjoispuolen pensaat ovat paremmin pysyneet neljänä erillisenä yksikkönä; ehdotin niistä poistettavaksi kolme, nämäkin juurineen. Lisäperusteluna poistamiselle täällä on se, että maanpinta siten kuivuu (ks. yllä) ja ruoho kasvaa paremmin; nythän maanpinta on täällä paikoin kokonaan kalju.

Kirkkomaan länsiaidan viereen on aikanaan istutettu riviin sembramäntyjä. Kuten Sundberg huomautti ne ovat aikaisempina pakkastalvina (esimerkiksi alkuvuodesta 1987) kärsineet ja kellotapulin eteläpuolelta on jo yksi jouduttu poistamaan. Pitkänen esitti olevan syytä harkita niiden poistamista kokonaan. Minunkin mielestäni aidan viereen sopisivat matalahkot pensaat paremmin, sillä kellotapulin tulisi olla kirkkomaan länsiosassa yksin hallitseva. Samasta syystä on harkittava tapulista kymmenkunta metriä pohjoiseen olevan saarnen kohtaloa.

Esineistön korjaus

Neuvottelussa tulivat esille myös likaantuneiden ja osin rikkoutuneiden hautajaisvaakunoiden ja muistotaulujen sekä hyvin huonossa kunnossa olevan kirkkolaivan (sitä säilytetään nyt sakaristossa) korjaus. Esitin kantamani, että niiden suhteen tulee kiiruhtaa hitaasti: ensin on taattava kutakin kohdetta varten riittävästi varoja, jotta kukin kohde voidaan kunnostaa ehdottomasti korkealautuisella tavalla. Korostin sitä, että vaikka kohteiden puhdistamiseen ja korjaamiseen tehdäänkin kokonaispäätös, on kunkin kohdalla tehtävä oma työsuoritus. Kohteiden kunto heikkenee joka tapauksessa niin hitaasti, että työn kaikinpuoliseen ja huolelliseen suunnitteluun ehtii hyvin varata riittävästi aikaa. On sitä paitsi parempikin, että kirkkorakennukseen kohdistuvat korjaukset saatetaan ensin loppuun. Mainittakoon, että jo aikaisemmin on esiintynyt tietoja, joiden mukaan Blåfeldin suvulta on mahdollisesti saatavissa varoja sen kirkossa olevan vaakunan korjaamiseen. Näistä asioista kannattaa seurakunnan ottaa yhteys Mirja-Liisa Waismaa-Pietarilaan.

Sundberg toivoi, että saarnatuolissa olevat kaksi

vaatimatonta sorvattua kynttilänjalkaa voitaisiin osaksi rikki kärventyneinä vaihtaa uusiin. Ne ovat saarnatuolin kirjalevyn molemmin puolin kairatuissa koloissa, mutta eivät missään tapauksessa kuulu saarnatuolin alkuperäiseen rakenteeseen ja voidaan mielestäni hyvin vaihtaa uusiin sorvattuihin. Näiden kynttiläpesään on kuitenkin sovitettava metalliputki palovaaran välttämiseksi. - Kirkossa pidetään vuosittain ns. Kynttiläjumalanpalvelus elokuun viimeisen keskiviikon illalla. Sundberg kertoi kirkossa tällöin palavan jopa 140 kynttilää.

Saarnatuoli on hiukan (yläosastaan 1,5-2 cm) kallistunut länteen kuoripilarista. Tämän lienee aiheuttanut maanpinnan painuminen saarnatuolin jalan alla. Korjaamiseen riittänee klossi.

Kirkon korjaustyöt kaudella 1992

Viime vuoden marraskuussa saivat Förströmin miehet kello-tapulien korjauksen valmiiksi (ks. kertomukseni 25.9.1991 RHO arkisto). Tämän kesän työkohteet ovat runkokuoneen etelälapteen, sakariston ja asehuoneen paanujen vaihtaminen uusiin, asehuoneen välipohjan korjaaminen sekä runkokuoneen kaakkoiskontreforin kattaminen. Ikkunapenkkiä korjaus (ks. ed. mainittu kertomus) jäänee seuraavaan vuoteen.

Förströmin miehet ovat olleet kirkolla nyt kolmatta viikkoa, josta ajasta osa on käytetty rakennustelineiden pystyttämiseen (ks. valokuvat RHO arkisto). Käyntini aikana työt olivat käynnissä runkokuoneen etelälapteen itäpäässä. Täällä joudutaan vaihtamaan useimmat kukonpojista. Vain kaksi ylintä on niin ehjiä, että ne voidaan säilyttää, erään kolmannen kohdalla riittää sen kääntäminen. Puut on nyt kiinnitetty päädyn muuriharjaan uudella tavalla. Myös tuuli- ja piilauta joudutaan vaihtamaan. Vesikatossa on muutamia varpelautoja on jo vaihdettu, mutta yleensä ne ovat hyväkuntoisia, käsittääkseni peräisin pääasiassa vuodelta 1814. Jonkin verran niiden välejä on tiivistetty ja tullaan tiivistämään, jotta paanuille saadaan pitävämpi ote. - Etelälapteen länsipäässä oleva tuulilauta on jo korvattu uudella, sen sijaan kukonpoikia ei täällä ole tarvinnut vaihtaa. Pohjoislappeen länsipäässä kukonpojat uusittiin paanutuksen yhteydessä 1960-luvulla.

Paanuttaminen ei ole lähtenyt käyntiin viivästyneen tuohitoimituksen takia: hiljattain on kuulemma Viipurin lähellä tapahtuneessa varastopalossa tuhoutunut 5000 m² Äänisen seudun Suomen paanutuskohteisiin tarkoitettua tuolta. Kirkolla ollessani tuli kuitenkin uutinen, jonka mukaan uusi tuohilähetys on juuri ylittänyt Venäjän ja Suomen välisen rajan.

Katosta nyt irrotetut vanhat paanut (ks. valokuvat RHO arkisto) ovat teräväkärkisiä, pituudeltaan 59 cm ja leveydeltään 15 cm. Alapään paksuus on 2,5 ja yläpään 0,6-0,7 cm. Toinen puoli on sahapinnalla, toinen veistetty.

Uudet paanut ovat Haapamäeltä ja mäntyä. Niitä on kolmea tyyppiä: teräväkärkisiä vakioaanuja, suorapäisiä räystäään aluspaanuja ja räystäspaanuja, joissa on vinoneiliön muotoinen kärki. Vakio- ja räystäspaanujen mitat

ovat 75 x 15 cm. Alapään paksuus on 3,2 ja yläpään 0,7 cm. Räystäspaanojen vinoneliön pituus on 15 ja leveys 8,5 cm. Teräväpäisissä on viisteosuuden pituus 15 cm. Näissä paanuissa on naulareikä 32,2 cm:n etäisyydellä kärjestä. Räystään aluspaanojen mitat ovat 40,5 x 15 cm. Paksuus on sama kuin edellisissä.

Runkohuoneen länsipäädyn harjalta otettiin edellisellä viikolla alas viirintanko viireineen ja vietiin Perniöön Förströmin verstaalle korjattavaksi, puhdistettavaksi ja tervattavaksi. Virkin mukaan siinä ei ole juuri muuta korjaamista kuin viiri huono kääntyminen tuulen mukaan. Akseliin asennetaan samanlainen lasikuitulaakeri kuin kellotapulin viiriin. Todettakoon, että tämä kääntyilee nyt tapulin huipulla vireästi ja äänettömästi (ks. kertomukseni 25.9.1991 RHO arkisto).

Runkohuoneen itäpäädyn harjalta puolestaan irroitettiin korjausta varten siellä ollut koristelevy (ks. valokuva RHO arkisto). Sen pituus on 135 cm ja leveys (jalka ja sen yläpuolella oleva pullistuma) 20 cm. Nupin leveys on 15 cm. Joskin jalkaosassa on lahovaurioita tulee levystä vielä kunnostettuna ja tervattuna aivan hyvä. - Myös sakariston ja asehuoneen päädyn vastaavat koristelevyt irrotetaan ja korjataan.

Mainittakoon, että naakat ovat tulleet takaisin kirkolle. Ennen länsipäädyn ullakonaukon sulkemistahan kyyhkys olivat vallanneet koko kirkon ullakon ja naakat muuttivat muualle (ks. kertomukseni 15.5. ja 29.5.1989 RHO arkisto). Nyt on itäpäädyssä varpelautojen ja muurin välissä ainakin neljä naakanpesää. Itse havaitsin yhden asehuoneen ullakolla tehdessäni peitepiirroksia siellä olevista kaiverruksista. Kyyhkysiä on enää muutama; valitettavasti ne sitkeästi yrittävät pesiä kirkkosalissa. Sundberg kertoi juuri viime viikolla hävittäneensä yhden pesän, joka oli pohjoisseinään kiinnitettyjen lehterinpanelien päällä. Valokuvatessani kirkon sisällä oli siellä kaksi kyyhkystä selvästikin pesimispuuhissa. - Tänä kesänä asetetaan muurinharjoihin sisäpuolelle naakkaverkot, jotka ohjaavat linnut pesimään vain määrättyihin paikkoihin. Varsinaiseen ullakkotilaan ne eivät enää tule pääsemään.

Förströmin miehet ottivat viime vuonna kellotapulin korjauksen yhteydessä talteen paanuja, joista kolmessa on kaiverruksia. Paanuja säilytetään nyt kellotapulin alakerroksessa. Ehjin on pituudeltaan 30,5 ja suurmmalta leveydeltään 10,7 cm. Kapein kohta (yläpää) on leveydeltään 6,5. Suurin paksuus on 3,0 cm. Paanun alapintaan on puukolla kaiverrettu: HL 1925. Numerot 2 ja 5 ovat alaosastaan naulanreiän rikkomat. Kaiverruksen alapuolella on lyijykynällä kaunokirjoituksella kirjoitettu teksti Den 8/9 sekä ainakin kirjain s. Muista kirjaimista ei saa selvää. Toiseen paanuun on kaiverrettu 1925 ja sen alapuolella kirjaimet A.V. Kolmannessa on vain kaiverrus 1925. - Mainittakoon, että naulattuna kiinni itäoven lähellä olevaan pukkiin on katkelma paanusta, johon on puukolla veistetty luku 1814. Tämä paanu on otettu katosta jonkin aikaisemman korjauksen yhteydessä. Katkelman pituus on 26 cm. Sen leveys on alkuperäinen: 15 cm. Leveyden perusteella voi päätellä sen kuuluneen alunperin runkokuoneen kattoon, joka korjattiin perusteellisesti vuonna 1814.

Runkohuoneen ullakolta on kellotapuliin tuotu sieltä puhdistustöissä talvella 1989-90 esille tulleet käyttämättömät pienet ruodetiilet.

Martinkylän lehteripanelit

Toimittaja Raija Vires (os. Koivutie 2 04130 Sipoo, p. 232 258 tai 1801 437) otti minuun viime talvena yhteyttä kysyäkseen kirkon ajoituksesta. Jutellessamme hän kertoi lapsena nähneensä erään talon liiterin seinässä rakenteita, joiden kerrottiin alkuperältään olevan vanhassa kirkossa. Sovimme käyvämmä katsomassa niitä ja sovitimme matkan tarkastukseni yhteyteen.

Liiterirakennus sijaitsee Martinkylässä Jouko ja Sirkka Hyhdön (p. 232 831) omistamalla tontilla (ks. liite peruskartasta 2043 08 Kerava, 1978). Talossa meidät otti vastaan ja opasti Sirkka Hyhtö.

Liiterirakennuksen länsiosa on savella muurattu, muu osa on piiru- ja lautarakenteinen. Mainitut rakenteet ovat rakennuksen pohjoisseinässä, muutama metri ovesta itään. Toisistaan selvästi erottuvia rakenteita on neljä ja niiden perusmuoto on sama: kahden nyt pystyssä olevan samansuuntaisen laudan huullocksiin on liitetty poikittain lautoja (alunperin rakenteet lienevät olleet vaakasuorassa). Osassa on selvästi peilirakenteiden jälkiä. Rakennus on omistajan mukaan punamullattu toistakymmentä vuotta sitten, mutta punamullan alta on nyt paljastanut valkoisen liimamaalin jälkiä.

Rakenteet ovat idästä länteen (1 - 4) seuraavanlaisia.

Rakenne 1. Korkeus 302 cm (länsipuolinen sidelauta). Koko leveys 93 cm, sidelautojen väli 65 cm. Itäisen sidelaudan leveys 8, läntisen 17 cm. Tämän laudan ulkopintaan on kiinnitetty profiloitu, 2,5 cm leveä lista. Sidelautojen välissä on yhteensä 13 poikittaista lautaa, joiden päät on ohennettu sopimaan huullocksiin. Alhaalta laskien 5. ja 10. lauta on hiukan koholla muiden lautojen pinnasta ja ne on profiloitu. Alemman profiililaudan alapuolella on rako.

Rakenne 2. Korkeus 309 cm. Leveys 90 cm. Sidelautojen väli 45 cm. Itäpuolisen sidelaudan leveys 17, länsipuolisen 24 cm. Poikkilautoja on tässäkin 13 kpl, joista 3. ja 7. profiloituja ja hiukan koholla. Ylemmän länsilaidassa on kolo.

Rakenne 3. Yläosa on peitetty riihen korjauslaudoilla, joten tarkka korkeusmittaa ei saa. Rakenne on kuitenkin suunnilleen samankorkuinen kuin edelliset. Leveys on 86 cm. Sidelautojen väli 50 cm. Itäpuolisen sidelaudan leveys on 18 cm, länsipuolista peittää liiterin korjauslauta, mutta sen leveys on ainakin 18 cm. Poikkilautojen lukumääräkin jää epäselväksi. Profiililautoja on 3 kpl.

Rakenne 4. Korkeus 310, leveys 74 cm. Itäpuolisen sidelaudan leveys 17, länsipuolisen vain 6 cm. Tässä rakenteessa ei ole profiililautoja vaan poikkilautojen päälle on kiinnitetty kaksi

5 cm levyistä rimaa muutamiksi ryhmiksi. Näiden muodostamissa kapeammassa väleissä on ollut kiinnitettynä 32 cm pituinen soikea, todennäköisesti puinen koristelevy. Leveämpien kenttien leveys vaihtelee hiukan; alimman mitat ovat 51 x 39 cm

Toimittaja Vires oli 10-12 vuotiaana tyttönä kuullut rakenteista talon tuolloiselta omistajalta Elis Bernhard Paleniukselta. Tämä oli myös kertonut, että hänen isänsä oli hankkinut ne Sipoon vanhasta kirkosta. Elis Bernhardin isä oli torppari ja rakentanut torppansa vuosisadan alussa. Rakennus oli aluksi ollut kerppulato ja sitä laajennettiin vuoden 1914 tienoilla.

Mainittakoon, että Vireksellä on hallussaan Paleniuksen erilaisia papereita, kuitteja ym. "pieni kassilinen". Mukana on myös tositteita kirkolle tuoduista hiekkalasteista. Niistä voisi löytyä lisävalaistusta panelien alkuperään.

Saamieni tietojen sekä omien havaintojeni perusteella on minusta mahdollista, että kysymys on lehterien tai kaiderakenteista tai penkkien rintamuksista. Niiden alkuperätietoa voinee pitää luotettavana ja siten kysymykseen tulisivat vanhan kirkon rakenteet. Kirkossahan oli lehterit etelä- ja pohjoislaivassa sekä länsipäädyssä aina vuoteen 1886, jolloin ne purettiin. Toisaalta myös 1900 ja 1901 kirkon sisustusta hävitettiin. Tässä yhteydessä niistä osa on hyvinkin voinut joutua torppari Paleniukselle esimerkiksi huutokaupassa.

Mistään kovin korkealaatuisista rakenteista ei ole kysymys eikä yhdessäkään panelissa näy maalauskoristelun jälkiä. Toisaalta mahdolliset maalaukset ovat voineet olla erillisissä kehyksissä kuvatuissa paneleissa.

Panelien alaosa on lähellä maata ja osaksi lahonnut. Nykyiset omistajat aikovat 2-3 vuoden kuluessa purkaa liiterin ja pystyttää tilalle Härmästä tuotavan rakennuksen. Kysyessäni lupasi Sirkka Hyttö luovuttaa purkamisen yhteydessä panelit ja mahdollisesti muun löydettävän epäilyttävän puumateriaalin seurakunnalle. Purkamisajankohdasta tullaan ilmoittamaan museovirastoon ja seurakunnalle.

Helsingissä 15. kesäkuuta 1992

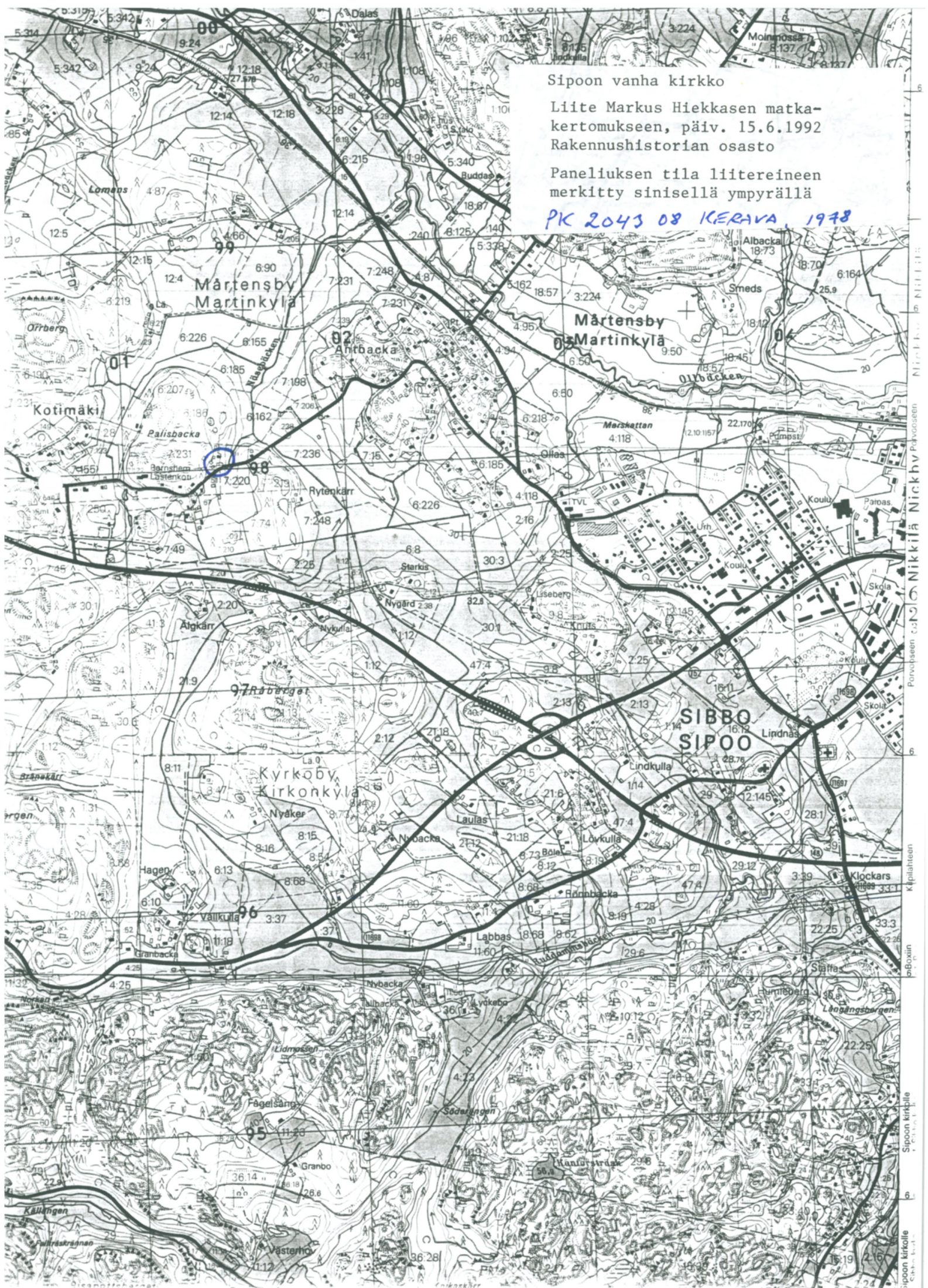
Markus Hiekkänen
tutkija (virkaavapaalla)
Rakennushistorian osasto

Sipoon vanha kirkko

Liite Markus Hiekkasen matkaker-
tömykseen, päiv. 15.6.1992
Rakennushistorian osasto

Paneeliuksen tila liitteen
merkitty sinisellä ympyrällä

PK 2043 08 KERAVA, 1978

Nikkilä NICKHY Pöyryseinen Niemi P. Niemi
Porvosen t.2 Nikkilä
Kipilänteen
Sipoon kirkolle
Sipoon kirkolle
Sipoon kirkolle